

«Відбувається настільки масштабний відкат, що боротися з цим доведеться ще довго»

Правозахисниця Шахарзад Акбар про гендерний апартеїд в Афганістані, наслідки військового втручання та співпрацю з талібами

Інтерв'ю провела Алена Білінг

Нещодавно ви отримали нагороду Фонду Фрідріха Еберта за права людини за 2023 рік, яка відзначає вашу непохитну відданість правам людини в Афганістані. Ви могли б розказати, яка зараз ситуація у країні?

Розглядаючи ситуацію в Афганістані, насамперед ми маємо підкреслити, що жінок по всій країні *систематично* позбавляють основних прав. Дівчаткам не дозволяють відвідувати середню школу, жінки не можуть ходити в університет, їм заборонено брати участь у більшості галузей економіки, окрім здоров'я та освіти. Жінкам заборонено працювати в неурядових організаціях та ООН, і через це Афганістан залишається єдиною країною у світі, де дівчата не можуть ходити до школи. В ООН заявили, що вони ніколи не стикалися з ситуацією, в якій їх примушували не брати на роботу жінок. Афганські активісти назвали це «гендерним апартеїдом» через широко поширене та систематичне порушення прав жінок через їхню стать.

Ситуація з правами людини в цілому також дуже тривожна. Таліби скасували більшість наявних законів, але не запровадили нові, через що у країні запанувало беззаконня, де за закон фактично слугують свавільні рішення будь-якого судді від «Талібану». Це дуже ускладнило людям доступ до правосуддя, особливо жінкам, оскільки їх повністю усунули з судової системи. Також скасували закони, що захищають жінок і дітей, а ще інші закони, що відповідають міжнародним вимогам до прав людини, зокрема законодавство про заборону катування. Крім того,

відсутні правозахисні механізми, тому постраждалим від порушень з боку «Талібану» нікуди звертатися.

У своїй роботі ви значною мірою зосереджуєтесь на демократичному розвитку, адвокації та правах жінок в Афганістані. У чому, на вашу думку, полягають найбільші виклики, з якими сьогодні стикається ваша країна?

Громадянське суспільство Афганістану працює в умовах серйозних обмежень, а медіа цензурують. Тут немає жодних можливостей для активізму, просування демократії чи будь-якої іншої форми громадського спротиву «Талібану». Протестувальників жорстко придушують, цькують і затримують, а також це становить загрозу для їхніх рідних. А якщо ви хочете задокументувати порушення прав людини в Афганістані, вам буде непросто, бо «Талібан» сильно обмежив доступ до інформації. Жінкам-афганкам ще важче долучатися до правозахисту, тому що їм не можна навіть виходити з дому без супроводу чоловіка-наглядача. Я б сказала, що брати участь у правозахисті в Афганістані зараз означає, що до тебе ставляться як до злочинця, а твоє життя постійно в небезпеці.

З вашого досвіду, як змінилася ситуація за останні десятиліття? Що зараз інакше в порівнянні з життям в Афганістані 35 років тому?

У нас понад 40 років тривала війна, тому, на жаль, деякі аспекти нестабільності й насильства існували все моє життя, і навіть довше. Принаймні протягом двох десятиліть після міжнародного втручання в Афганістан основними проблемами були конфлікти та корупція. Це дуже сильно вплинуло на країну. Через це постійно тривала міграція, відтік кваліфікованих кадрів, і було неможливо послідовно розвивати наші інституції. Проте до захоплення талібами у нас були хоч якісь можливості щось покращувати, зокрема закони й інституції, а також ми могли навчати нові покоління жінок та дівчат і намагатися відбудовувати країну. Це припинилося через війну «Талібану» проти уряду та міжнародних сил. Зараз відбувається настільки масштабний відкат, що боротися з цим доведеться ще довго, особливо це стосується освіти дівчат. Адже кожен втрачений день втрачено назавжди. А дівчата не здобувають освіти вже понад два роки. У нас бідна країна, яка вже дуже довго воює. Я переймаюся тим, що якщо жінки й далі будуть постійно виключеними з освіти та ринку праці, у нас триватиме і погіршуватиметься бідність. Якщо така дискримінаційна політика триватиме, це своєю чергою підживлюватиме конфлікт. Таким чином, хоча в контексті

насилюства зараз стало трохи спокійніше, перспективи досить похмурі.

Що можуть зробити Європейський союз та інші міжнародні суб'єкти, щоб покращити життєву ситуацію людей, зокрема жінок, на місцях?

Насамперед міжнародна спільнота може обрати спільну позицію щодо того, як вони планують взаємодіяти з «Талібаном» і які в них пріоритети. «Талібану» цілком зручно взаємодіяти з державами у двосторонньому режимі, а не з блоком держав, які можуть більше на нього тиснути. Для деяких країн поточними пріоритетами є ситуація з правами людини, а також довгостроковий мир і справедливість. Але інші називають своїм пріоритетом вузьке визначення «боротьба з тероризмом» і не мають довгострокового бачення.

Міжнародні суб'єкти також можуть підтримувати та збільшувати гуманітарну допомогу. Ситуація в Афганістані дійсно жахлива, а кількість потреб величезна. Важливо також покращувати нагляд над тим, як розподіляється допомога, бо є певні питання до того, яка частина допомоги фактично йде по альтернативних каналах, використовується не за призначенням чи взагалі псується.

Актуальним є й питання переселення афганців з груп ризику. Чимало з оголошених планів переселення реалізували недостатньо швидко чи недостатньо ефективно, і чимало вразливих людей не потрапляють у рамки цих програм. Так ми стаємо співучасниками «Талібану», який змушує правозахисників мовчати, оскільки не даємо цим людям інших можливостей продовжувати адвокаційну роботу.

Чи варто розглядати питання про те, що урядам слід насправді співпрацювати з «Талібаном»?

Щоб гуманітарні організації могли продовжувати надавати допомогу, нам потрібен певний рівень взаємодії. Ізолювати «Талібан» потрібно так, щоб при цьому не ізолювати народ Афганістану. Таким чином, одне з рішень – *принципова* взаємодія, спільний набір цінностей, на основі якого діють країни, що взаємодіють з «Талібаном». Ми повинні запитати себе: ми хочемо, щоб політика «Талібану» дискримінувала жінок і дівчат? Чи хочуть цього Китай, Пакистан чи Німеччина? Тоді постає питання: як працювати разом, щоб наблизитися до розв'язання цієї проблеми? Але якщо Китай зацікавлений лише в боротьбі з тероризмом, Німеччина – у стримуванні біженців, а Пакистан – лише в економіці та торгівлі, а права жінок і дівчат

для них на другому чи третьому місці, буде важко якось вплинути на ситуацію чи хоча б мати важелі впливу.

Які висновки з того, що сталося в Афганістані, може зробити Глобальна Північ?

Гадаю, одним з ключових висновків має стати те, що перш ніж починати військове втручання, потрібно спочатку вичерпати всі інші можливості. А коли дійсно відбувається військове втручання, міжнародна спільнота має дотримуватися тих принципів і цінностей, за які вони борються, за власним же твердженням. Насамперед у боротьбі з порушеннями не можна вчиняти нові порушення. А саме це сталося в Афганістані. Існувала культура безкарності, лунали звинувачення в порушеннях з боку афганської армії та міжнародних сил, які ніхто серйозно не розслідував. Були звинувачення в корупції, знову ж таки не лише з боку афганців, а й з боку американських військових. А якщо ці речі будуть накопичуватися, вони можуть зруйнувати режим. Якщо ви воюєте з так званими терористами, це не означає, що можна робити взагалі що завгодно – інакше відголоски будуть іти за вами завжди. Те, як все закінчилося в Афганістані, – це ще один урок: наскільки свого часу не враховували, як ухвалені рішення вплинуть на 30 млн афганців. Також було дуже прикро бачити, що коли США очолили так званий мирний процес, Європа насамперед просто погоджувалась. Вона понад 20 років інвестувала в Афганістан і при цьому навіть не змогла висловити серйозного заперечення. Так, гадаю, висновків можна зробити чимало.

З нинішнім сплеском насильства в усьому світі Афганістан майже не помічають. Що б ви хотіли розповісти світові зараз?

Дуже важливо усвідомити, що події в Афганістані інакше, як гендерним апартейдом, не назвеш. Це масове систематичне виключення та приниження жінок, яких не вважають за людей, сприймають як другорядних громадян. Права людини порушуються на такому рівні, який не може бути в інтересах жодного суспільства в будь-якій точці світу, а також для міжнародної безпеки. Таким чином, дуже важливо звертати увагу на те, що відбувається в Афганістані, і намагатися заохочувати уряди робити більше, співпрацювати і дійсно ставити ці питання на перше місце. Я знаю, що зараз є багато нагальних питань, які потребують нашої уваги та ресурсів. Але я переконана, що ми можемо працювати з більш ніж однією проблемою водночас.

Важливо також пам'ятати, що є багато способів протистояння цій

несправедливості. Ми чуємо про жінок, які виходять на сидячі протести або збираються на протести в себе вдома, про жінок, які створюють книжкові клуби чи таємно навчають дівчаток. Жінки у різний спосіб намагаються керувати бізнесом та прогодувати свої родини, намагаються боротися з політикою «Талібану», як тільки можуть, щоб мати якусь публічну присутність. Це важливо визнати – те, що так багато афганців і афганок не відмовилися від прагнення до кращого майбутнього. Ми розуміємо, що нам теж точно не можна здаватися.

Переклад з англійської Наталії Сліпенко

Шахарзад Акбар

Шахарзад Акбар (Shaharзад Akbar) – афганська правозахисниця, яка до початку 2022 року обіймала посаду голови Незалежної комісії Афганістану з прав людини.

